

Martin Fahlgren

Fascism, Sverigedemokraterna och Henrik Arnstad

Detta är en kraftigt utvidgad version av den artikel som publicerades i tidskriften *Röda Rummet* nr 2/2013 (som finns här: [Fascism, Sverigedemokraterna och Henrik Arnstad](#)).

Det som skiljer denna text från den i *Röda Rummet* är främst att i föreliggande version synas betydligt grundligare bristerna i Arnstads och hans läromästares, Griffin-skolans, fascism-definition(er) och -teorier och de konsekvenser detta får, liksom Arnstads användning av källor m m. Dessutom behandlas utförligare frågan om hur högerextremism kan och bör bekämpas. Betydligt fler noter med ytterligare faktauppgifter, referenser och polemik ingår. Ta en närmare titt på dem – flera av dem behandlar viktiga problem och frågor som placerats i noter för att inte störa ”den röda tråden” i artikeln för övrigt.

Allra sist ges en litteraturlista med lästips till den som vill tränga in djupare i frågor som rör högerextremism och fascism.

Högerextremismen växer i Europa. Där har vi typiska fascistiska partier som grekiska *Gyllene gryning* och *Svenskarnas Parti* å ena sidan, och högerpopulistiska, främlingsfientliga varianter som franska *Front National* och *Sverigedemokraterna* å den andra. För att effektivt bekämpa sådana rörelser måste vi veta vad vi har att göra med. Författaren/journalisten Henrik Arnstad har försökt sig på att analysera dessa strömningar och föreslår också hur de ska bekämpas. I denna artikel granskas kritiskt hans bok *Älskade fascism – de svartbruna rörelsernas ideologi och historia* (Norstedts 2013).

Gyllene gryning

Fascister anno 2013

Henrik Arnstads (HA) länge förannonserade *Älskade fascism – De svartbruna rörelsernas ideologi och historia* (Norstedts förlag, 2013) kom ut i mars 2013. Den har rönt stor uppmärksamhet, har recenserats i en stor mängd tidningar (de flesta recensionerna mycket positiva), tagits upp i radio/TV och diskuterats på nätet. Författaren har intervjuats, skrivit artiklar och har även åkt landet runt för att tala om boken och sitt budskap.

Redan detta motiverar en lite grundligare genomgång av boken, i synnerhet eftersom de flesta recensenterna inte har försökt tränga in lite djupare i Arnstads arbete, för att undersöka hur

pass väl han dokumenterat de historiska framställningarna och de slutsatser som kan dras därur m m. Men förutom sådana mer vetenskapligt grundade infallsvinklar och omdömen, finns fler anledningar att titta närmare på *Älskade fascism*.

Om det bara handlade om ett försök att teckna de fascistiska rörelsernas historia, då skulle man kunna ta lätt på boken, men HA har även ett politiskt budskap, som rör dagens högerextremistiska rörelser och hur de ska bekämpas. Hans ståndpunkter i dessa avseenden är mycket diskutabla och har redan rört upp en hel del kontroverser, såväl i Sverige som i våra grannländer (särskilt i Norge). Undertecknad anser att de uppfattningar som HA gör sig till talesman för i dessa frågor är felaktiga, och att de, om de tillämpas, avsevärt kan försvåra bekämpandet av högerextremismen. Därför är det nödvändigt att närmare syna hans idéer, inte minst därför att Arnstad fortsätter att med stor energi driva sin politiska agenda i massmedia och att en del debattörer (dock långt ifrån alla) tagit intryck av hans ståndpunkter.

Men innan jag tar itu med att i mer detalj kritisera olika aspekter av boken så bör det också framhållas att det finns mycket som är bra. HA sätter fingret på ett viktigt ämne, den framväxande högerextremismen. Boken är därtill välskriven och lättläst, samt innehåller intressanta detaljer och sidoblickar. Och helt oavsett av vad man anser om HAs rekommendationer när det gäller att bekämpa dagens högerextremism, ställer han frågorna på sin spets och inspirerar till debatt.

Boken kan indelas i 3 huvuddelar

- 1) En första del som försöker definiera fascismen.
- 2) En andra del (större delen av boken) som handlar om fascismen historiskt, främst Italien, men även ganska kortfattat om Spanien, Ungern, Argentina m fl. Vi får också inblickar i mindre kända fascistiska rörelser, t ex den extrema variant av fascism som fanns i Rumänien. Förvånansvärt lite utrymme ägnas åt nazismen i Tyskland, som ju var den fascism som gjorde kraftigast avtryck i Europas 1900-talshistoria och även fungerade som modell och inspirationskälla för fascistiska organisationer i Sverige och övriga Norden (däremot behandlas antisemitismen ganska utförligt). Men samtidigt är det positivt att HA *inte* placerar nazismen i ett speciellt (unikt) eget fack – nazismen är en variant av fascism, punkt slut.
- 3) En tredje del (Del IX) som handlar om dagens ”fascism” (bl a Sverigedemokraterna). Detta är den mest kontroversiella delen.

Minst kontroversiell är den historiska delen, vilket också andra recensenter påpekat, t ex filosofen Torbjörn Tännsjö.¹ Man kan givetvis ifrågasätta aspekter av HA:s historik och resonemang (exempel ges nedan), men till stora delar kan de kapitlen läsas med stor behållning och de är inte direkt relevanta för den sista delen, förutom att HA här hänför en hel del fenomen till fascism-kategorin, som det är tveksamt om de hör hemma där.

Arnstads definition av fascism

HA ansluter sig till den borgerliga fascismsyn som har sina främsta förespråkare bland akademiker i den *anglosaxiska* världen. Det som de flesta av dessa forskare har gemensamt är att de i sina fascism-definitioner utgår från *ideologin*, dvs vad de fascistiska rörelserna har att säga om sig själva (idéer, program, teori). F ö är de långt ifrån eniga om hur fascismen ska definieras – någon samsyn (”konsensus”) finns inte.

¹ I artikeln [Vad är fascism?](#) i *Tidskrift för politisk filosofi*

För en marxist är det felaktigt att utgå från ideologin.² Det är givetvis inte fel att ta hänsyn till ideologin, men utgångspunkten bör vara den materiella verklighet ur vilken de fascistiska rörelserna hämtar sin näring, dvs de ekonomiska, sociala, politiska och historiska orsaker och faktorer som bestämmer de fascistiska rörelsernas framväxt, sociala sammansättning, fysionomi m m. Särskild vikt bör läggas vid de klassintressen som rörelserna representerar, vilka klasser och skikt som de appellerar till osv. För de flesta borgerliga fascismforskarna är sådant inte särskilt viktigt, men även här finns de som, likt Martin Blinkhorn, håller med om att man måste inbegripa annat än ideologiska kännetecken.

Vart tog marxisterna vägen?

Trots att HA uppenbarligen har mycket bristfälliga kunskaper om marxistiska fascismteorier, så skåpar han ut hela denna rika tradition. Egentligen sker detta redan i bokens andra kapitel, där han på drygt 4 sidor, mycket rapsodiskt skummar över den syn på fascismen som dominerade i ”Sovjetsfären” – vilken knappast kan betraktas som särskilt sofistikerad utifrån en marxistisk ståndpunkt.

Det är förlåtande hur litet som Arnstadt har tagit del av marxistiska teorier och debatter rörande fascismen – han nämner förvisso Antonio Gramsci och den nyare Nicos Poulantzas, men utnyttjar då bara sekundärkällor (bl a Roger Griffins *International Fascism: Theories, Causes and the New Consensus*, från 1998).³ Att detta inte är någon tillfällighet framgår av att inte ett enda arbete av någon marxist nämns i bokens källförteckning.

Om man studerar den omfattande litteraturen om fascismen lite närmare så ser man ganska snart att det inte finns någon allmänt vedertagen definition av ”fascism” – detta gäller oavsett om författaren är marxist eller ansluter sig till en borgerlig uppfattning. Det finns således en rik flora med mer eller mindre motstridiga uppfattningar. Detta beror dels på att fascismen genom sin historiska roll är mycket värdeladdad och därmed upprör sinnena, men också – och i synnerhet – därför att den faktiskt är svår att få grepp om, eftersom olika fascistiska rörelser kan uppvisa drag som skiljer sig markant åt beroende på tid och plats. Detta gäller i synnerhet den fascistiska ideologin som varierar en hel del (bl a av det skälet anser vissa marxister att ideologin egentligen är oviktig, fascismens ideologi utmärks just av att den är något av en politisk-ideologisk kameleont, dvs. anpassar sig till rådande förhållanden och traditioner).

Vi ska inte här orda så mycket mer om de marxistiska fascismteorierna, men för att undvika missförstånd så bör det påpekas att det inte heller bland marxister råder ”konsensus” om hur fascismen ska definieras eller vilka rörelser som ska räknas dit. Vi ska dock här avstå från att närmare diskutera de på marxismen baserade fascismteorierna. I stället ska vi försöka tränga in i HA:s teoribildning och visa att den innehåller många oklara punkter.

Generisk fascism vad är det?

Arnstads främsta inspirationskälla, HA:s ”mentor”, är britten Roger Griffin. Han har formulerat en kortfattad definition som gör anspråk på att inbegripa alla varianter av fascism, dvs en definition som ska beskriva en ”generisk fascism”. Det som Griffin anser är gemensamt och typiskt för alla varianter av fascism är *extrem nationalism*. Arnstad återger i sin bok (s. 40) Griffins definition så här:

² Den marxistiske historikern Dave Renton protesterar mot att sätta ideologin i högsätet bl a med följande ord: ”Det är en märklig historieskrivning som rätt-upp-och-ned accepterar de definitioner som historiska figurer ger av sig själva. Ingen förnuftig människa skulle förklara Förintelsen utifrån det sättet som förövarna tolkade den. Så hur kan de professionella historikerna försvara en teori som använder sig av fascistiska källor som viktigaste utgångspunkt för att förstå fascismen?” (*Fascism – Theory and Practice*, s. 28-29):

³ Således ingår inte ens Poulantzas till svenska (1973) översatta bok *Fascism och diktatur* i Arnstads Litteraturlista (i slutet av boken). Vidare påstår sig HA citera Poulantzas (s. 32) – ”Poulantzas skrev” – när han i själva verket citerar Griffins *tolkning* av Poulantzas (som finns på sid 44 i Griffins antologi *International Fascism*).

Fascism är en typ av politisk ideologi, vars mytiska kärna – i sina olika gestaltningar – är en folklig ultranationalism inriktad på nationens återfödelse

Griffin anser att ju kortare definition desto bättre, och har själv föreslagit att den kan reduceras till två ord: ”palingenetisk ultranationalism” (där palingenetisk betyder återfödelse eller återskapelse).

HA ansluter sig till denna definition, som är mycket omstridd, även bland borgerliga fascismforskare, vilket också Arnstad på flera ställen vidgår – därvid medger han f ö att det inte finns någon ”konsensus” när det gäller fascismdefinitionen (vilket han hävdade i tidigare artiklar⁴, men nu säger han i stället att det råder konsensus mellan fascismforskarna när det gäller att karakterisera moderna högerextremistiska rörelser som fascistiska – detta anser undertecknad inte heller är korrekt).

Att definiera fascismen som en variant av ”folklig ultranationalism” leder till en hel del gränsdragningsproblem, vilket inte minst framgår av att Arnstad själv tvingas att inbegripa andra aspekter när han behandlar vissa rörelser/organisationer, aspekter som svårligen kan härledas ur Griffins definition.

Det kan följaktligen ifrågasättas om idén att skala bort det mesta som brukar förknippas med ”klassisk” fascism och reducera det hela till enbart ultranationalism är en vettig idé?

Fascismen och de fascistiska rörelserna är komplexa fenomen, så varför skulle definitionen bli bättre om man abstraherar bort alla komplikationer? Om de kastas ut genom dörren så kommer de bara tillbaka genom fönstret. Är det inte vettigare att se fascismen som den faktiskt var/är i stället för att utgå från en teoretisk abstraktion? Verkligheten är konkret!

Vapenbröder

⁴ Se t ex hans uppsats *Fascismen, ”The New Consensus” och exemplet Spanien*, ”Litteraturuppgift” vid Historiska institutionen, Stockholms universitet 2009.

Om ”checklistor”

Ett annat sätt att definiera fascism än att utgå från Griffins ”kärnmyt” är att försöka ställa upp mer komplexa kriterier, t ex genom att använda ”checklistor”, dvs räkna upp de egenskaper som man anser utmärker fascistiska rörelser. Det har gjorts av många borgerliga fascismforskare, bl a av flera av de som Arnstad själv hänvisar till i sin bok (se nedan).

Arnstad menar att det är felaktigt – och hänvisar då till Griffin – att ställa upp ”checklistor” (där man tar upp element som brukar förknippas med fascism, såsom våldsinriktning, utomparlamentariska aktioner, paramilitära grupper, ledarkult osv) för att undersöka om en organisation är fascistisk eller ej (genom att ”bocka av” de som är uppfyllda).

För att visa att checklistor är dåliga exemplifierar HA bl a med en riktigt usel sådan (s. 24) och en lite bättre, fast ändå bristfällig (s. 28). Detta är dock bara ett demagogiskt knep som inte bevisar någonting om användbarheten av checklistor. I stället skulle han kunnat ha tagit med någon mer genomtänkt, t ex någon av de tre som återges i min artikel [Borgerliga fascismteorier](#) (på marxistarkivet): Stanley Paynes ”topologiska beskrivning av fascismen” (sid. 6), Diethelm Prowes variant (sid. 11) eller Martin Blinkhorns (sid 14).

HA har en poäng i att om man uppställer en ”checklista” så kan man råka ut för att någon egenskap som man vill knyta till fascism inte är uppfylld och att organisationen av det skälet faller utanför ramen (fast den med lite annorlunda kriterier skulle hamna inom). Men det är inget bra argument för att förkasta checklistor som sådana, ty dels kan ju de olika punkterna ha olika tyngd och dels måste man givetvis göra en helhetsbedömning (vilken relevans har just den punkt som saknas) – och i det sammanhanget bör man betänka att det finns aspekter som är svåra att formulera som punkter i en lista, men som ändå kan vara viktiga att ta med i beräkningen. Inte heller detta betyder att checklistor är oanvändbara, bara att man även måste ta hänsyn till andra aspekter.

Låt oss ta ett konkret exempel på vad jag menar: *Jobbik* i Ungern.

Jobbik är ultranationalistiskt (kräver t o m territoriell utvidgning – Storungern), klart rasistiskt (inkl antisemitiskt), homofobt, har en paramilitär rörelse (Ungerska gardet) knuten till sig (som terroriserat minoriteter och meningsmotståndare), använder sig av symboler på liknande sätt som fascister brukat göra (inklusive Hitler-hälsning), har tendenser till ledarkult osv. Däremot har det inte öppet förespråkats avskaffande av demokratin (dvs upprättandet av en totalitär diktatur). Således skulle man inte kunna bocka av den sista punkten i en checklista, men enligt min mening så räcker de övriga punkterna ändå mer än väl för att hänföra *Jobbik* till fascismkategorin (f ö så visar de i praktiken att de inte har särskilt mycket till övers för demokrati, samtidigt som det finns ledande *Jobbik*-representanter som uttalat sig mot demokratin även om inte partiet öppet gjort det – och det vore givetvis även klumpigt av dem att göra i nuvarande läge).

Eftersom *Jobbik* kan karakteriseras som ”ultranationalistiskt”, så ger Griffins definition här samma resultat, men att bara utgå från ultranationalismen lämnar betydligt fler frågor obesvarade än en bra ”checklista” och lämnar utrymme för mer eller mindre subjektiva tolkningar – vad är egentligen ”ultranationalism” och var går gränsen mellan ultranationalism och annan nationalism? Om man drar ut saken till sin spets så skulle många nationalistiska rörelser utifrån den definitionen kunna placeras i fascismfacket, såsom gaullisterna i Frankrike, regeringspartiet Fidesz i Ungern, flera borgerliga partier i Polen, IRA på Irland osv. HA:s resonemang om Norge (s. 74-75 och 366ff) visar att detta inte är gripet ur luften.

Även om man utgår från Griffins definition, måste man således närmare utreda vad som krävs för att kriteriet skall vara uppfyllt i tillräcklig grad för att motivera fascistetiketten. Observe-

ra att t ex Griffin *inte* vill beteckna franska Front National som fascistiskt, trots att det var/är ganska så nationalistiskt (hur HA själv ser på Front National är oklart).

Olika slags nationalism

HA verkar inte ha klart för sig att det finns olika slags nationalism. Han skiljer förvisso mellan konservativ nationalism och den nationalism som utmärker fascister, men det är inte den distinktionen, som jag anser vara mindre viktig, som diskuteras i det följande.

Marxister har länge gjort åtskillnad mellan förtryckta nationers/nationaliteters nationalism och förtryckarnas (t ex imperialistiska stater) nationalism. I första fallet så kan nationalismen representera och ge uttryck för en kamp mot förtryck, medan den i det andra fallet används för att motivera förtryck. Givetvis finns dessutom olika grader och former av nationalism av båda slagen och nationalismen och dess uttryck kan även förändras med tiden, t ex kan en nationalism som till en början fungerar frigörande senare förvandlas till förtryckande. Det betyder att man inte kan skära all nationalism över samma kam.

Historiskt sett har t ex irländsk, baskisk, katalansk och kurdisk nationalism i större eller mindre grad representerat förtryckta nationer/nationaliteter. Deras nationalistiska ideologier skiljer sig åt en hel del och de är heller inte förtryckta i samma utsträckning (det är t ex tveksamt om baskerna och katalanerna *idag* är utsatta för nationellt förtryck – deras nationalism, särskilt katalanernas visar tecken på att främst se till det förhållandevis högutvecklade Kataloniens egenintressen gentemot de fattigare delarna av Spanien).

Det finns knappast något land som inte har nationella minoriteter som på ett eller annat sätt upplever sig som förtryckta eller som av en eller annan anledning vill frigöra sig från det som den uppfattar som nationellt förtryck. Förutom de redan nämnda kan vi foga flamländare i Belgien, ungrare i flera Centraleuropeiska länder, albaner i Makedonien, serber i Kosovo, sunnimuslimer i Irak, kurder i Turkiet, kristna i Egypten, tjetjener i Ryssland, tibetaner och muslimer i Kina – och samer i Sverige osv osv. Att beteckna den nationalism som dessa utvecklats för fascistisk eller fascistoid är nonsens.

Inte ens den nationalism som odlas i ”fria” nationer/stater kan utan vidare kategoriseras som fascistiskt, även om sådan nationalism kan utnyttjas för att förtrycka andra. Exempelvis är nationalismen i Latinamerika oftast riktad mot USA, dvs den uttrycker en strävan att vilja frigöra det egna landet från imperialismen. Detta gäller också många koloniala/halvkoloniala länder i Asien: Under 1900-talet fördes t ex kampen mot imperialismen i Indien (Gandhi, Nehru), i Kina (Sun Yat-sen, Mao) liksom i Indokina i avsevärd utsträckning under nationalistiska förtecken – inte var dessa rörelser fascistiska!

Ett annat exempel på en ganska extremt nationalistisk rörelse är kemalismen (namnet efter dess grundare Mustafa Kemal Pascha), som efter 1:a världskriget lyckades bryta loss Turkiet från osmanska regimen och ena landet (Republiken Turkiet bildades 1923). Det genomfördes också omfattande reformer i landet. Fast samtidigt användes denna nationalism för att motivera förtryck av nationella minoriteter, såsom kurderna.

Den arabiska nationalismen, panarabismen, bör också nämnas. Dess främste företrädare var Nasser i Egypten, men även i flera andra arabiska länder i Mellanöstern uppstod liknande rörelser/partier (Baath-partierna i Syrien och Irak, Kadaffis rörelse i Libyen osv). Dessa hade från början en anti-imperialistisk prägel och genomförde viktiga ekonomiska och sociala reformer i sina respektive länder, men snart byråkratiserades och urartade de.

Nationalism spelade också stor roll i Stalins Sovjet, särskilt under andra världskriget.

Inga av dessa rörelser kan betecknas som fascistiska.

Gränsdragningsproblem

Marxister betonar de fascistiska rörelsernas strävanden att mobilisera och organisera utomparlamentariska massrörelser, rekryterade främst från småborgerliga skikt. Detta skiljer fascismen från andra borgerliga politiska rörelser.

De (flesta) borgerliga fascismsteorierna utgår däremot från den fascistiska ideologin. Hos HA är, som vi sett, nyckelbegreppet ultranationalism. Men hur gör då HA, Griffin m fl med en politisk rörelse som är kraftigt nationalistisk, men som de inte vill karakterisera som fascistisk? Ja, då tvingas de att dra in andra aspekter.

Exempelvis vill Arnstad skilja mellan å ena sidan högerdiktaturer av typen Francos Spanien, Pinochets Chile – som han *inte* betraktar som fascistiska – och å andra sidan fascistiska diktaturer. Men eftersom båda kan utnyttja en liknande nationalistisk demagogi så räcker det inte med att använda ultranationalismen som kriterium. För att komma runt problemet tvingas HA dra in andra faktorer, såsom social förankring och politiska metoder: Han menar t ex att Francos nationalism inte var ”ultranationalistisk” på *samma sätt* som de spanska fascisternas, utan snarare av konservativt slag (s. 225 ff). Och konservatismen vill inte mobilisera massorna, som de i själva verket föraktar, utan baserar sig främst på eliter (överklass, delar av den kyrkliga hierarkin, militären). Fascismen däremot strävar efter att mobilisera ”folket”, dvs baserar sig på *massrörelser*, där småbourgeoisien och annan medelklass har en nyckelroll.⁵

Denna väsentliga aspekt följer inte av Griffins definition (åtminstone inte utan ytterligare ”förmedlingar” och resonemang). Det är bra att HA tar med sådana aspekter, men därmed har han också i praktiken frångått den fascism-definition som han baserar sig på.

För en marxist är detta inget problem, eftersom klassförhållanden anses ligga till grunden för en förståelse av politiska fenomen, inklusive partier, och strävan efter att skapa utomparlamentariska massrörelser (främst baserade på småborgerliga skikt) anser marxister vara ett utmärkande drag för verkligt fascistiska rörelser.

För de borgerliga fascismsteorierna är däremot ideologin bestämmande och därför bortser man ofta från klassmässiga förhållanden, vilket också medför att dessa teorier ofta nedtonar det faktum att den ”klassiska” fascismen hade arbetarrörelsen som huvudfiende. Ändå var fascistens fiendlighet mot arbetarrörelsen mycket viktig för det stöd som fascisterna i både Italien och Tyskland tidigt fick från delar av storkapitalet.

Om man t ex inte lägger någon större vikt vid klassförhållanden och Argentinas dåvarande neokoloniala status, då är det ganska enkelt att placera den argentinska peronismen i fascistfacket, vilket är mycket tvivelaktigt utifrån en marxistisk ståndpunkt, eftersom de samhälls-ekonomiska förhållandena var helt annorlunda och peronismen till stor del baserade sig på arbetarklassen, man byggde t ex upp (ganska radikala) fackföreningar, hade en tydlig anti-imperialistisk ådra m m. Peronismen levde också vidare efter ledaren Peróns död, bl a via det peronistiska partiet (Partido Justicialista) och fackföreningarna. Knappast något som är typiskt för fascisterna!⁶

⁵ När det gäller karakteriseringen av frankismen och gorilladiktaturen i Chile så anser jag att Griffin (och HA) hamnat rätt, men i rättvisans namn bör det påpekas att inte heller ”marxister” är överens i dessa frågor. Det finns t ex marxister som inte anser att det är meningsfullt att skilja mellan t ex fascistiska regimer av Mussolinis typ och diktaturer likt Chilejuntan. Den svenske vänsterpartisten Jörn Svensson menade t ex att det var meningslöst att göra sådana distinktioner och att alla diktaturer förtjänade att betecknas som fascistiska. Om detta se hans bok *Korporatismen och den borgerliga klassdiktaturen* (1969) och replikväxlingen med Bernt Kennerström i tidskriften *Zenit* (1970) och med Lennart Berntsson i *Häftan för Kritiska Studier* (1970).

⁶ HA behandlar peronismen på sid 153 ff. HA:s lärofader Griffin ifrågasätter att peronismen skulle vara ”ultranationalistisk” och avvisar därför fascism-etiketten. Men här avviker HA från Griffin och hänför peronismen till

Arnstads källor

Vi har redan konstaterat att HA ensidigt knyter an till den anglosaxiska akademiska fascismforskningen. Exempelvis finns inte den viktiga forskning som gjorts i Tyskland med i bilden.

HA:s ”Källor” innehåller heller inte något arbete om fascismen utifrån en marxistisk utgångspunkt. Ändå var det länge främst marxister av olika schatteringar som var de som mest envetet försökte studera och analysera fascismen. Men för HA existerar vare sig klassiker som Trotskij⁷, Thalheimer, Silone, Arthur Rosenthal, Daniel Guérin⁸ och Georg Lukács⁹ eller modernare marxister som Ernest Mandel eller Dave Renton (som skarpt kritiserat Griffin & Co).

Arbeten om fascismen skrivna på svenska såväl som översättningar, är också dåligt representerade, oavsett författarens politiska färg. De med vänstersympatier som Gunnar Gunnarson och Jörn Svensson lyser givetvis helt med sin frånvaro¹⁰. Men även när det gäller borgare är urvalet magert, för att inte säga märkligt. Exempelvis nämns socialdemokraten/ liberalen Herbert Tingstens tidiga bok om den italienska fascismen, *Från parlamentarism till diktatur: fascismens erövring av Italien*,¹¹ medan hans senare, mer generella och mer kända *Den nationella diktaturen: nazismens och fascismens idéer* (första upplagan 1936, den sista så sent som 1992) inte finns upptagen. I källförteckningen ingår inte heller [De fascistiska rörelserna](#) (1968), författad av pionjären när det gäller borgerlig fascismforskning, tysken Ernst Nolte, eller den finländske statsvetaren Lauri Karvonens [Fascismen i Europa](#) (Studentlitteratur 1990).¹² Utelämnandet av dessa arbeten blir desto märkligare eftersom HA hävdar att det innan hans bok ”aldrig existerat något sammanhållet modernt svenskt verk om fascismen”.

fascistfacket (helt tokigt enligt min uppfattning – peronismen hade en annan politisk och social roll än fascismen).

⁷ I boken nämns Trotskij på två ställen. I båda fallen rör det enbart referenser till ”judebolsjevismen”.

Sid 132: För det andra fanns en rädsla grundad i antisemitiska föreställningar utifrån de ledande positioner som judar hade i det bolsjevikiska väldet. Inte minst symboliserat av Röda arméns skapare och befälhavare Lev Trotskij. Det ständigt återkommande begreppet ”judebolsjevismen” illustrerar detta.

Sid 268: Under tiden hade bolsjevikerna gjort statskupp i Ryssland och den judiske Lev Trotskij grundade Röda armén. Därmed tillkom ett hatbegrepp som skulle förfölja den europeiska judenheten åtminstone fram till 1945 – *judebolsjevismen*.

⁸ På marxistarkivet finns redan de inledande kapitlen i Guérins [Fascism och storförfinans](#) – resten håller på att översättas. Det första bokkapitlet behandlar storkapitlets ekonomiska stöd till fascismen i Italien och Tyskland.

⁹ Se Georg Lukács, [Förnuftets banemän – från Nietzsche till Hitler](#)

¹⁰ Gunnarsons [Fascism och klassherravälde](#) är läsvärd. Svenssons texter är mindre imponerande. Hans fascism-syn fick honom att betrakta *alla* borgerliga diktaturer som fascistiska. Han hävdade också (felaktigt) att fascism höll på att växa fram organiskt i hela Europa redan på 1960-talet – han pekar på ”korporatismen”, dvs klassarbetet, som ett avgörande bevis på detta. Dessutom skrev han en hel bok om Tyskland, *Vägen till det fjärde riket* (1963), där han försökte leda i bevis att Västtyskland var på god väg att bli fascistiskt.

¹¹ Trots att Arnstad lägger så stor vikt vid den italienska fascismen, så har han uppenbarligen inte tagit del av Alf Ahlbergs [Spelet om Svart och Rött – Arbetarrörelsen och fascismen i Italien](#) (Natur och Kultur 1933). En mycket intressant bok som finns på marxistarkivet. Ahlberg ser själv sin bok som ett komplement till Tingstens bok.

¹² Bortsett John Weiss, [Den fascistiska traditionen](#) (1972), som tar upp fascismen mer generellt, så behandlar de flesta svenskspråkiga böcker som Arnstad nämner:

1) olika aspekter av nazismen (t ex Alf W Johanssons *Den nazistiska utmaningen: aspekter på andra världskriget* och H. Löwvs arbeten om den svenska nazismen) – av någon anledning saknas dock Ingemar Karlssons och Arne Ruths mycket läsvärda *Samhället som teater: estetik och politik i Tredje riket* (1:a uppl. Liberförlag 1983; ny utgåva Ordfront 1999);

2) specifika länder (t ex Italien och Spanien);

3) framträdande personer som Mussolini, Hitler och Franco – märkligt nog utelämnas dock flera viktiga verk om Hitler: Förutom Alan Bullocks klassiska Hitler-biografi, saknas även tysken Joachim Fests nyare, mycket rosade *Hitler - En biografi* (sv uppl 2008), medan Ian Kershaws Hitler-biografi nämns, men bara den engelska utgåvan (fast även den kom ut i svensk översättning 2008).

4) sidofrågeställningar som inte har direkt med fascismen att göra.

Inte heller finns upptagna viktiga ”klassiska” arbeten som Alan Bullocks *Hitler – en studie i tyranni* (7 upplagor, första 1960, senaste 1995) och William Shirers omfattande verk *Det tredje rikets uppgång och fall* (1960-61). Båda dessa påvisar bl a att viktiga delar av det tyska storkapitalet (särskilt inom kol- och stål-industrin) tidigt stödde Hitler ekonomiskt.¹³ Specialarbeten som specifikt behandlar storkapitalets stöd till nazismen saknas också, såsom James Pool, *Who financed Hitler?* (kommit ut i flera upplagor sedan 1979, den sista 1995). Inte heller nämns storkapitalisten Fritz Thyssens memoarbok *Jag betalade Hitler*, som kom ut på svenska 1942, och som Thyssen skrev efter att han hade råkat i luven på Hitler och 1939 lämnat Tyskland. Kan det bero på att Arnstad anser att det betydande stöd som fascister fann hos storfinsans under vissa perioder är oväsentligt i sammanhanget?¹⁴

Felaktigheter

Vid läsning av boken har jag inte letat speciellt efter felaktigheter, men ändå stött på åtskilliga, i synnerhet gäller det hanteringen av källor och citat. Men det finns också felaktiga historiska uppgifter, av vilka en är ytterst märklig och jag kan inte låta bli att påpeka dem.

HA påstår (s 271) att judinnan Angelica Balabanoff var Mussolinis älskarinna!! Varifrån har HA fått detta? Mussolini och Angelica satt med i redaktionen för det socialistiska partiorganet *Avanti* före första världskriget, då Mussolini fortfarande var med i socialistpartiet (om det då förelåg några amorösa förbindelser mellan dem, det låter jag vara osagt), men i motsats till Mussolini förblev Balabanoff socialist och när fascismen växte sig stark i Italien gick hon till landsflykt, först till Schweiz, sedan till Paris och, när världskriget bröt ut, till New York. Hela tiden bekämpade hon fascismen och efter världskriget flyttade hon tillbaka till Italien och gick med i socialistpartiet. Hur HA kunde få henne till älskarinna åt Mussolini är en gåta. Varifrån kommer den uppgiften (HA nämner ingen källa)?¹⁵

När man upptäcker ett sådant grovt faktafel kan man inte undgå att ställa sig frågan hur många andra uppgifter som är felaktiga eller förvrängda?

Det finns även andra brister, såsom oklar terminologi och annat.¹⁶

¹³ Text skriver Bullock om situationen i början av 1930-talet, dvs innan maktövertagandet (a.a. s 169): ”Huvudstödet fick nazisterna från en mäktig grupp kol- och stålproducenter i Rhenlandet och Westfalen. Utom Emil Kirdorf, Fritz Thyssen och Albert Voegler i Vereinigte Stahlwerke nämner Funk Wilhelm Springorum och Ernst Tengelmann, Ernest Buskühl och H. G. Knepper i Gelsenkirchens gruvbolag. Bland bankirer och andra finansmän, som enligt Funk träffade Hitler 1931-1932 och åtminstone i vissa fall hjälpte honom, var Stein och Schröder i Steins bank i Köln, E. G. von Strauss i Deutsche Bank, Hilgard från Allians-försäkringsbolaget och ytterligare två bankmän, Otto Christian Fischer och Fr. Reinhart...” osv

¹⁴ Arnstad hävdar t o m (s. 216) att ”uppgifter om ’kapitalets’ omfattande ekonomiska stöd till [nazist]partiet är osanna” med argumentet att partiet efter valet 1932 var ”ekonomiskt konkursmässigt”. Han talar dock inte om att just det året hölls flera val inom drygt ett halvår: 2 presidentval (mars och april) och 2 riksdagsval (juli och november) – val som nazisterna lade ner stora resurser på.

I detta sammanhang bör påpekas att Arnstad heller inte nämner den amerikanske storkapitalisten och anti-semiten Henry Ford, som stödde nazisterna och som publicerade anti-semitiska texter via tidskriften *The Dearborn Independent*. Han skrev också en antisemitisk bok som fick mycket stor spridning – den gavs även ut på svenska under titeln *Den internationelle juden* (Stockholm 1924)

¹⁵ Lägg märke till att Balabanoffs egna [Minnen och upplevelser](#) (från mitten av 1920-talet), som finns i svensk översättning, innehåller ett helt kapitel som skarpt kritiserar Mussolini (”Uppgörelse med Mussolini”).

När det gäller den andra judiska kvinna som Arnstad påstår var älskarinna åt Mussolini, Margherita Sarfatti, så har han mer på fötterna. Det finns en bok om henne, Philip V. Cannistraro: *Il Duce's Other Woman* (1992).

¹⁶ Här ska jag ta upp 2 exempel som tyder på slarv och kunskapsluckor:

1) På sid 214 talar HA om ”professor Benito Mussolini”. Detta är en översättning av italienskans ”Professore Benito Mussolini”, vilket Mussolini själv kallade sig redan 1911 (långt innan han blev fascist). Men här är inte ”professor” en lämplig svensk översättning. Mussolini var lärare och det italienska ordet ”professore” används vanligen som benämning för just detta, dvs i betydelsen ”lärare”, vilket här borde ha varit en bättre översättning.

Fascism utmärks inte bara av "ultranationalism"

I senare delen av boken (särskilt i Del VIII om den fascistiska kvinnan och den virile supermannen) gör HA själv utvecklingar från sin grundtes att det avgörande för fascismen är ultranationalismen och kompletterar med flera andra typiska drag och egenheter, t ex att fascismen hyllar ett mansideal som karakteriseras av extrem maskulinitet ("den fascistiske mannen"). Att hävda att detta följer mer eller mindre självklart ur ultranationalismen är inte särskilt övertygande. HA redovisar även andra ingredienser, såsom ungdomsdyrkan, antifeminismen och andra mindre kända uttryck för fascistisk människosyn – avsnitt som fö är läsvärda.

Det är riktigt att de fascistiska rörelserna stått för sådana idéer, men om HA anser att de är typiska för fascismen, då har han i själva verket frångått definitionen av fascismen utifrån ultranationalism – om han inte menar att sådant följer obönhörligen ur ultranationalism, vilket knappast är rimligt. Och om det är OK att ta med sådana kännetecken, varför då inte också andra som brukar förknippas med fascismen? Det är fö något som även borgerliga fascistforskare (Passmore, Blinkhorn, Ian Kershaw, Richard Bosworth m fl), brukar framhålla som en svaghet hos Griffin: ultranationalism är otillräckligt för att definiera fascismen.

Att göra fascismen rumsren

Britten Dave Renton skriver i sin bok (*Fascism. Theory and Practice*) att borgerliga fascistteoretiker ofta i praktiken förskönar fascismen och ger flera exempel på detta. Liknande tendenser finns även hos HA: Om man som honom hävdar att Sverigedemokraterna är fascistiska, då bidrar man just till detta (är fascistiska inte värre än så?).

HA demonstrerar detta på ett annat sätt när han skriver om Francos Spanien. Bokens del VI, som har rubriken "Fascismen och konservatismen", inleds med ett citat från Stanley Payne "Franco var ingen fascist, han var någonting mycket värre". Frasen citeras också senare i texten (s 217).

Detta att nationalistiska konservativa högerdiktaturer/militärdiktaturer, såsom Francos, skulle vara värre än fascistiska diktaturer tycker jag är ett uttryck för att HA har missat en mycket viktig aspekt av fascismen vid makten: Dess totalitarism i kombination med att den bygger på en massrörelse gör att det tränger in djupare in i samhällets alla porer än andra borgerliga diktaturer. Därför blir fascistiska diktaturer i praktiken mer totalitära.¹⁷ Där har vi också en viktig förklaring till att en fascistisk diktatur efter hand förlorar sin styrka och förvandlas till en mer ordinär diktatur: det fascistiska partiet förlorar sin masskaraktär och blir alltmer ett mer traditionellt reaktionärt parti baserat på eliterna inom stat och näringsliv.

Är Norge på väg att bli fascistiskt?

Boken innehåller ett ganska långt avsnitt om Norge (s 367 ff). HA:s beskrivning av Norge som ett land som utmärks av en extrem nationalism har (med rätta) upprört många i Norge, även politiskt progressiva vänstermänniskor.¹⁸ Givetvis är inte Norge (eller ens Fremskrittspartiet) fascistiskt. Nationalism, även extrem sådan, är inte liktydigt med fascism. Däremot kan givetvis nationalism (liksom rasism och främlingsfientlighet) exploateras av fascistiska.

2) På sid 48 skriver HA (detta gjorde David Brolin, Nietzsche-specialist, mig uppmärksam på): "Det är problematiskt att hävda att Nietzsche – eller någon annan vid samma tid – var protofascist eftersom det var svårt att vara fascist före fascismen."

Uppenbarligen vet inte HA vad förstavelsen "proto" betyder. Han verkar tro att det är en variant av fascism. Men "proto-" betyder "ur-" eller "grund-". T ex betyder ordet "prototyp" urtyp eller grundform. Ordet "protofascist" syftar således på en person som har drag gemensamma med en fascist, utan att ännu vara det, dvs det handlar om ett förstadium till fascism – det är därför som man talar om *protofascist* i stället för *fascist*.

¹⁷ I detta avseende kan fö fascismen liknas med stalinismen, som också har djupa försänkningar bland "vanligt folk" – detta sagt utan några andra jämförelser fö.

¹⁸ Se K O Knausgård, "[Ser världen i svart-vitt](#)" och Pål Steigan, [Den förunderliga fascistdiskussionen](#)

Motstånd mot invandring m m

Inte heller är motstånd mot invandring *i sig* ett uttryck för rasism (eller fascism). Man kan vara emot invandring för att man tror att samhället inte klarar av att hantera det, ekonomiskt och/eller på andra sätt, utan att ha det minsta något emot kineser, araber, judar, polacker eller muslimer. Exempelvis behöver inte det faktum att många svenska byggnadsarbetare protesterar mot att polska byggjobbare kommer till Sverige och pga rådande avtalsförhållanden dumpar löner och ”tar jobb” från inhemska byggnadsarbetare vara ett uttryck för rasism eller främlingsfientlighet. Men sådant kan givetvis utnyttjas av rasister och fascister, och på sikt – om de inte effektivt motarbetas – leda till att alltmer rasistiska uppfattningar får fotfäste. En viktig del av lösningen på just detta problem är fö att via fackliga avtal, lagar och andra åtgärder se till att företagen inte lönemässigt osv kan ställa arbetare mot arbetare (de som arbetar i Sverige ska också omfattas av svenska avtal).

Sverigedemokraterna och annan extremhöger

HA har sedan lång tid tillbaka förespråkade att Sverigedemokraterna (SD) hör hemma i fascism-fällan. Det framför han även i boken (sid. 388ff)

Han börjar med att konstatera att en del av dagens högerextremister ofta är ”anhängare till demokrati och det liberaldemokratiska politiska systemet”, vilket helt klart skiljer sig från mellankrigstidens fascister, där hatet mot demokratin var en central fråga, men det anser HA vara ganska ovidkommande för fascism-klassificeringen. Likaså är våldsmentalitet, ledarkult, hat mot arbetarrörelsen och annat oväsentligt. Inte heller fascismens typiska karaktär av massrörelse (eller strävan att bli en sådan), baserad främst på småborgerliga skikt och marginaliserade element, är något som man normalt behöver bry sig om. Det räcker med ultranationalismen. Och eftersom SD – enligt HA – uppfyller det kriteriet (vilket inte ens det är solklart) så är SD fascistiskt, liksom i stort sett all extremhöger ute i Europa. Inga nyanser, inga skillnader mellan olika högerextremister tycks vara intressanta – det är svart och vitt (eller kanske snarare brunt och grått) som gäller.

HA åberopar fascismforskarna för att understödja sin uppfattning. Men jag hävdar att de inte alls är överens om att dagens extremhöger i allmänhet kan betraktas som fascistisk.¹⁹ HA:s citerande för att underbygga detta ger därför också ett ganska magert resultat – det rör sig om uttalanden som inte alls är så entydiga som HA vill tro eller ge sken av.

Det mest ”tydliga” understödet till HA:s uppfattning är ett Griffin-citat från en *intervju* från hösten 2011:

Om en ultranationalist anser att hans eller hennes nation är utsatt för förfall, att nationen förråds av politiker, att nationen veknar, att nationen tas över av den globala kapitalismen, att den måste återta sin nationella identitet och skapa någon form av återfödelse. Oavsett hur denna återfödelse framställs, och med eller utan en ’rörelse’ med uniformer och saluter – för mig är detta en form av fascism.

Förutom att det handlar om en intervju, som inte kan jämföras med en akademisk uppsats eller liknande när det gäller ”precision”, så säger citatet inget konkret om någon specifik högerextremistisk organisation – betänk att Griffin själv bestrider att Le Pens Front National skulle vara fascistiskt.²⁰ Det krävs således en konkret analys och argumentation för att avgöra om en viss organisation, även enligt Griffins definition, ska kunna sägas vara fascistisk.

¹⁹ Detta har jag ganska utförligt dokumenterat i [Borgerliga fascistteorier](#) som finns på Marxistarkivet.

²⁰ Griffin: ”I Frankrike har Le Pens uppseendeväckande framgångsrika Front National en del fascistiska anhängare, men dess officiella plattform är en rasistisk perversion av en icke-konservativ liberalism snarare än en revolutionär trosbekännelse.” (*International Fascism: Theories, Causes and the New Consensus*, s 37). På ett

Ett annat citat som Arnstad hänvisar till är från Paxton, som enligt boken (s 394) använder ”begreppet *neofascism* alternativt ’folkelig nationalism’ för att beskriva de nya rörelserna”.

Enligt HA likställer således Paxton *neofascism* med ”folkelig nationalism”, vilket jag följande anser vara så helt uppåt väggarna att jag betvivlar att Paxton verkligen menar detta (se resonemanget om nationalism ovan), men Paxton använder åtminstone ett nytt begrepp (dessutom är Paxton inte överens med Griffin om fascism-definitionen).

Paxton hänvisar till ”enfrågerörelser” som ”fokuserar på de ekonomiska, sociala och kulturella hot som representeras av invandrarna” och avslutar med:

Jag har inga problem med att kalla dessa extrema former av efterkrigstida europeisk xenofobi och nationalism för neofascistisk. Åtminstone upptar de samma position på det politiska spektrumet och anfaller samma fiender.

HA gillar detta så mycket att han återanvänder citatet som inledning till bokens Del IX (s 343).

Eftersom detta citat uppenbarligen framstår som viktigt för HA ska vi stanna upp och titta lite närmare på saken. Vid en närmare granskning visar det sig nämligen att HA:s översättning av första meningen är tendentiös. Så låt oss gå tillbaka till den engelska originaltexten.

Så här står det på engelska – kursiveringarna är mina för att fästa uppmärksamheten på de ord som HA ignorerat:

I have *no major objection* to calling the *more* extreme forms of post-war European xenophobia and nationalism neo-fascist.²¹

Detta skulle jag vilja översätta så här:

Jag har *ingen större invändning mot* att kalla de *mer* extrema formerna av efterkrigstida europeisk xenofobi [främlingsfientlighet] och nationalism för neo-fascistisk. (mina kursiveringar).

De kursiverade orden, och i synnerhet ”mer”, ger en snävare, mer avgränsad, betydelse åt meningen än versionen i boken – eller hur? Och det blir ännu märkligare när vi hittar en tidigare översättning av samma mening i en artikel – ”Sådan är fascismen” – av HA själv i *Aftonbladet* 9/10 2010:

Jag har ingen invändning mot att kalla de *mer* extrema formerna av europeisk främlingsrädsla och nationalism för neo-fascistisk. (återigen min kursivering).

Denna översättning är bättre än den i boken, även om HA också här strukit ordet ”större”. Varför strök han även ordet ”mer” i boken? Kan knappast vara en tillfällighet. Jag är övertygad om att HA tyckte att den (dubbelt) reviderade översättningen i boken gav bättre stöd åt hans uppfattning att Sverigedemokraterna (och liknande) bör betecknas som fascister (med Paxtons formulering så reserveras fascism-etiketten åt *mer extrema* högerextremister, medan *mindre* extrema organisationer kan filtreras bort).

Men låt oss återvända till Paxton och då främst den andra av de citerade meningarna. Vi kan först konstatera att Paxton använder begreppet *neofascism*, men helt bortsett från detta anser jag att han är ute på hal is när han påstår att dessa rörelser – om vi ska acceptera HA:s tolkning och godta att inkludera hela det högerextremistiska spektrat i begreppet neo-fascism – har samma roll och angriper samma fiender som den klassiska fascismen: Den klassiska fascismen angrep i första hand *arbetarrörelsen*, i andra hand alla ”demokratiska” partier och

annat ställe (a.a. s 288) skriver Griffin att Front National ”aldrig varit ett nazistparti och uppfyller inte ens villkoret palingenetisk ultranationalism...”.

²¹ Robert O. Paxton, ”Comparisons and definitions”, ur Richard (R.J.B.) Bosworth (red.), *The Oxford Handbook of Fascism* (2009), s. 563.

organisationer (dvs demokratin som sådan). Och den italienska fascismen var inte ens uttalat rasistisk/antisemitisk förrän i slutet av 1930-talet. Så frågan inställer sig: Vilka ”samma fiender” syftar Paxton egentligen på? Om han bara syftar på högerextremister som Gyllene gryning och Jobbik – dvs riktiga fascister – då håller jag med honom, men inte om man ska inbegripa partier som Sverigedemokraterna eller Dansk Folkeparti.

Och så allra sist: Lagg märke till att fascismforskarna i sina ”vetenskapliga” publikationer nästan uteslutande talar om ”extremhögern” när de diskuterar dagens högerextremism. Därför har också HA svårt att finna otvetydiga uttalanden där forskarna betecknar dagens högerextremism i allmänhet som fascistisk. Diethelm Prowe, som HA av någon obegriplig anledning åberopar till stöd för sin egen uppfattning, är exempelvis mycket tydlig med att betona skillnader mellan fascismen och dagens högerextremister (återigen se artikeln ”Borgerliga fascismteorier”)²².

Sverigedemokraterna igår och idag

Ett annat argument som ibland HA använder sig av för att kunna hänföra SD till fascismkategorin är att partiet har sina rötter i den fascistiska/nazistiska miljön.

Detta är riktigt så tillvida att SD föddes ur den rasistiska kampgruppen BSS (Bevara Sverige Svenskt) på 1980-talet och att det i partiets ledning till en början fanns gamla nazister. Partiet innehöll också rena kriminella, men efter en lång rad inre stridigheter så lyckades man skaka av sig dessa figurer. En milstolpe kan nog sägas vara 2001, då SD splittrades och Nationaldemokraterna bildades (där samlades majoriteten av de kvarvarande fascisterna). Sedan dess har SD fortsatt med att försöka göra sig av med de brunare delarna av sitt gamla arv. Det är nu främst ett parlamentariskt inriktat parti, som vant sig vid att sitta i de fina salongerna och uppbära bra löner och partistöd. Där vill de också finnas kvar.

Ett partis (eller en politisk rörelses) karaktär bör definieras av dess politiska program och hur det agerar (t ex om det som traditionella fascistiska rörelser lägger stor vikt med utomparlamentariska aktioner eller inte osv). Ursprunget är inte oviktigt, men man måste också se hur det utvecklats – i SD:s fall har otvivelaktigt gjort sig av med en hel del av sin gamla barlast.²³

Det hela blir närmast komiskt när t ex HA i en artikel i *Aftonbladet* 21/11 2013²⁴, påstår att norska Fremskrittspartiet (FrP) är värre än SD när det gäller rasism:

²² Arnstad har upprepade gånger, i artiklar och i sin bok, påstått att Prowe anser att dagens högerextremistiska rörelser är fascistiska. T ex skriver han i *Älskade fascism*, s. 393:

”Denne [dvs Prowe] anser att de moderna rörelserna är att betrakta som fascistiska – ’Det är bara de korporativa lösningarna som har förlorat sin lyster’, skriver Prowe.”

Här har Arnstad helt enkelt fel. Prowes anmärkning om ”korporativa lösningar” är hämtad ur artikeln ”Fascism, neo-fascism, new radical right?”, som ingår i Griffin-antologin *International Fascism:...* Det märkliga med Arnstads hänvisning till Prowe är, att den citerade artikeln till stor del utgör en *kritik* av uppfattningen att dagens högerextremister skulle vara fascistiska, dvs Prowe säger och *betonar* motsatsen till det som Arnstad tillskriver honom (ett längre utdrag ur Prowes artikel finns i svensk översättning på marxistarkivet i artikeln ”Borgerliga fascismteorier”, sid. 10-13). Fö så framgår detta tydligt även av Griffins inledande kommentar till Prowes artikel (*International Fascism ...*, s. 290-94). Hur HA kunnat undgå detta är en gåta.

Prowe skriver t ex att ”de nuvarande västeuropeiska högerradikala rörelserna” är ”ett väsentligen annorlunda fenomen” än fascismen och undviker konsekvent begreppet ”fascism” när han diskuterar den moderna högerextremismen – i stället talar han om ”nya radikala högern” [new radical right] och ”dagens högerrörelser” [present-day right-wing movements]. Inte heller argumenterar Prowe för att man ska omdefiniera fascismbegreppet så att det ska innefatta dagens extremhöger. Man undrar om Arnstad verkligen har läst artikeln som han hänvisar till? Eller ser han bara det han vill se?

²³ Se [De nygamla välfärdsnationalisterna](#) av Mats Parner för mera om Sverigedemokraternas historia och bakgrund.

²⁴ Artikelrubrik: ”Åkessons SD är inte ’främlingsfientliga’”. Artikelns huvudtema är användningen av ord. HA menar att SD är ”rasister”, inte ”främlingsfientliga”. Jag måste medge att jag har svårt för den typ av – enligt min

FrP:s tankar om att Norge ”smyglamiserar” via en muslimsk konspiration, och att norska socialdemokrater agerar landsförrädiskt i denna process, påminner om fascistiska tankar om nationens degenerering (jämför med nazismens fixering kring en ”judisk världskonspiration”).... FrP framstår som betydligt grövre rasistiskt än svenska SD. Exempelvis skulle det vara politiskt omöjligt för SD att kräva tvångsdeportationer av romer, som FrP har gjort.

Om nu HA anser att rasism och nationalism – som (enligt HA) finns hos FrP i minst lika hög grad som hos SD – utmärker fascism, då borde FrP kunna placeras ännu fastare i det fascistiska sällskapet än SD, men det vill inte HA. Varför? Jo, FrP slipper (än så länge) hamna i det facket därför att det, i motsats till SD, ”har sitt ursprung som högerpopulistiskt missnöjesparti”.

Alltså: SD som främjat sig *från* den nazistiska miljön skulle vara värre än FrP som utvecklats i motsatt riktning (och nu överglänser SD i rasism och nationalism). Märkligt resonemang!

Enligt min uppfattning så tillhör båda partierna samma högerextremistiska familj. Och inget av dem är fascistiskt.

Fremskrittspartiets partiledare Siv Jensen – fascist?

Foto: Magnus Fröderberg, CC BY 2.5 dk

Som redan framhållits utgår Griffin & Co från ideologin i sina fascismdefinitioner. Det är då märkligt att HA när det gäller *dagens* högerextremism lägger så *liten* vikt vid den ideologi som de olika organisationerna *faktiskt* ger uttryck för. Texten är det tveksamt om SD ens kan sägas stå för ultranationalism – SD försöker idag snarare framställa sig som försvarare av ”folkhemmet”, som ju knappast kan sägas vara en fascistisk, ultranationalistisk hägring, utan anknyter till den svenska socialdemokratin efter 2:a världskriget. Eller anser HA att ”folkhemmet” var en variant av fascism, dvs har han tagit intryck av kommunistpartiernas ståndpunkt i början av 1930-talet, att socialdemokratin var ”socialfascistisk”?²⁵

mening förvirrade – begreppsexercis som HA här hänger sig åt. Jag anser att det är mycket mer fruktbart att ta itu med vad SD står för, säger och gör än att syssla med hårklyverier som för många måste framstå som lek med ord. Vem pratar egentligen HA till?

²⁵ En idé som också KFMLr/KPMLr (nuvarande KP) omhuldade under 1970-talet.

Arnstads syn på hur Sverigedemokraterna bör bekämpas

Vi kan givetvis käbbla hur mycket som helst om hur vi ska etikettera SD och liknande partier, men till syvende og sist så är den avgörande frågan: *hur ska de bekämpas?* Och de svar som Arnstad ger på denna fråga är enligt min uppfattning helt fel, i själva verket kontraproduktiva.

Så här sade HA i en intervju i tidningen *ETC* 15 mars 2013:

Vi kan studera exakt hur det går till när fascismen når makt och inflytande. För det första gäller det att inse att vi idag har ett tredje block i den svenska politiken, det fascistiska. Fascism är inte höger eller vänster utan en ”tredje väg”. Den traditionella parlamentariska vänstern och högern har att sluta tätt mot detta block, inte inleda samarbete med fascismen utan tvärtom vara beredda att skapa nya blocköverskridande allianser för att behålla ett fungerande parlamentariskt system när fascismen får vågmästarroll. Som i Sverige, på 1930-talet när socialdemokratin bildade regering med Bondeförbundet. Viktigt är också att aldrig köpa fascismens problemformuleringar, att slå vakt om den liberala demokratins värdegrunder.

En tredje väg?

Innan vi övergår till att syna HA:s förslag om ”blocköverskridande allianser” så ska jag kommentera hans uppfattning att fascism (och dit räknar han också SD) varken är höger eller vänster utan en ”tredje väg”.

Vad betyder det? Om med detta menas att vi har att göra med något som står ”över klasserna”, dvs varken hör hemma på den borgerliga eller den anti-kapitalistiska” (socialistiska) sidan, ja då måste en marxist protestera. Fascismen och övrig högerextremism står inte ovanför klassamhället. De är båda fenomen som uppstår i kapitalistiska samhällen och har inga aspirationer på att avskaffa kapitalismen – nazisternas tal om ”socialism” motsvarades inte av någon verklig strävan, det var bara demagogi.

Och det viktigaste är vad fascisterna gör, inte vad de säger (här ser vi återigen bristen med att bara utgå från ideologin). Det finns inga historiska exempel på fascisterna som försökt avskaffa kapitalismen när de väl kommit till makten. Inte heller har dagens (enligt min mening) icke-fascistiska högerextremistiska partier ute i Europa, av vilka flera suttit i regering, t ex i Italien och Ungern och nu senast i Norge, visat sådana ansatser.

De ”klassiska” fascistpartierna har heller inte haft sin främsta massbas inom arbetarklassen, utan bland småborgarklassen och olika mellanskikt (i synnerhet den borgerliga statens våldsmaskiner, dvs militär och polis), liksom en del marginaliserade grupper (t ex arbetslösa). Såväl de fascistiska rörelsernas klassammansättning som deras praktiska politik har hållit sig inom de kapitalistiska ramarna. Vi har således att göra med *borgerliga* rörelser – det gäller såväl riktiga fascistpartier som partier av SD:s typ.

Detta är ingen ny upptäckt, utan något som även borgerliga författare tidigare insett. Redan i inledningen till sin (tidigare nämnda) bok *Nazismens och fascismens idéer* slog Herbert Tingsten fast detta basala faktum:

Fascismen är borgerlig: den har överallt kommit till makten så gott som uteslutande med stöd av de borgerligt, antisocialt inriktade folkgrupperna, den har i sina grunddrag bevarat den borgerliga produktionsordningen, den privata äganderätten till produktionsmedlen, den i princip fria konkurrensen och den avvisar tanken på ekonomisk utjämning. Ett vagt antikapitalistiskt, ”socialistiskt” drag finns visserligen i nationalsocialismen och den italienska fascismens tidigare propaganda, men i rörelsens praktiska politik och ideologi har detta drag ringa betydelse. (a.a. s. 6)

Detta är det viktigt att inse när man diskuterar hur högerextremism ska bekämpas.

Låt oss så övergå till HA:s förslag.

1: Bilda en blocköverskridande allians

Detta HA:s recept har testas i praktiken, flera gånger.

I Belgien försökte de övriga partierna i det belgiska parlamentet 1989 sätta det högerpopulistiska Vlaams Blok (nu: Vlaams Belang) i karantän. Man använde begreppet ”cordon sanitaire” för detta. Det kan inte påstås att detta blev särskilt framgångsrikt – partiet fortsatte att stärkas (dess stora genombrott kom i valen 1991). Och efter några år bröt karantänpolitiken bröt ihop (något som borde vara värt ett närmare studium).

Liknande försök att parlamentariskt isolera och frysa ut högerextrema partier har gjorts på fler håll i Europa, med tvivelaktiga resultat. Det senaste exemplet är de stora framgångarna för Front National i lokalval i orten Brignoles i södra Frankrike (i oktober), där Front National vann *trots* att de traditionellt största partierna socialistpartiet och högerpartiet UMP gick samman för att stoppa högerextremisterna (Front National fick 54% av rösterna!). I nationella opinionsmätningar är nu Front National Frankrikes största parti (24%).

Således är det inte ens säkert att det på kort sikt är meningsfullt med blocköverskridande allianser för att stoppa högerextremister. Och på lite längre sikt blir det bara värre.

Dessutom brukar samarbetet bryta ihop när andra partier anser sig kunna vinna på det. Det senaste exemplet på detta är Fremskrittspartiet i Norge som nu t o m sitter i regeringen. Detta är inte särskilt underligt, ty borgerliga partier vill givetvis få så många röster som möjligt och då får ideologiska frågor en underordnad betydelse – de anpassar sig helt enkelt till det rådande opinionsläget, dvs tar över en del av högerextremisternas ståndpunkter. Det är heller ingen tillfällighet att såväl fascismen i Italien som nazismen i Tyskland kom till makten genom stöd från andra högerpartier. De tyska socialdemokraterna gjorde som HA föreslår, dvs försökte stoppa nazismen genom att alliera sig med den icke-nazistiska högern, med tal om ”det mindre onda” – t ex stödde man i presidentvalen 1932 reaktionären Hindenburg i stället för att försöka ena sig med kommunisterna om en vänsterkandidat. Denne Hindenburg utnämnde sedan Franz von Papen till ny rikskansler och denne tackade för förtroendet genom att med en kupp avsätta den socialdemokratiska delstatsregeringen i Preussen (20 juni). Och så i januari 1933 utnämnde Hindenburg Hitler till rikskansler med von Papen som vicekansler. Ridå!

Att SD och liknande politiska partier (i och utanför Sverige) lyckats attrahera en relativt stor del av väljarkåren beror till stor del på att de traditionella politiska partierna rört sig mot mitten, att skillnaderna mellan dem blivit allt mindre, samtidigt som många ”vanliga människor” upplever att samhället krisar. Därmed blir det lättare för partier som SD att ge intryck av att vara den enda riktiga oppositionen, som ser problemen och har lösningar på dem. Och om moderater och sossar slår ihop sina påsar för att mota SD – vilket skulle leda till en ännu mer urvattnad politik – ja då kommer högerextremisterna att vinna på det, eftersom det med nödvändighet leder till att anti-SD-alliansen kommer föra en ännu mer konturlös, på kompromisser baserad politik som egentligen inte kan tillfredsställa någon. Samlingsregeringar och liknande kan enbart fungera framgångsrikt under kortare perioder då det råder djup kris (t ex under 2:a världskriget).²⁶ På lite längre sikt gynnas de som står utanför och kan kritisera och komma fram med alternativ.

I den tidigare citerade *ETC*-artikeln sade HA också:

²⁶ Detta är en viktig anledning till att inte heller de antifascistiska folkfrontsregeringarna på 1930-talet fungerade väl. Folkfrontsregeringarna, som var ett slags samlingsregeringar med deltagande av arbetarpartier och delar av den liberala borgerligheten, måste basera sig på program som kunde accepteras av alla deltagande parter, vilket i synnerhet gick ut över mer radikala reformer (som krävdes främst från arbetarhåll). Därmed byggdes motsättningar in i systemet. 1936 kom folkfrontsregeringar till makten i både Spanien och Frankrike. I Spanien blev det inbördeskrig (som slutade med Francos seger i början av 1939) och i Frankrike föll folkfrontsregeringen efter drygt ett års regeringsinnehav (pga inre motsättningar och yttre tryck).

De traditionella ideologierna erbjuder inte längre framtidstro och optimism. Socialismen är nostalgisk och talar om att allt bara blir värre, liberalismen är stark men en serie finanskriser har gjort att den inte lyckas skapa folklig entusiasm. Konservatismen har alltid varit tillbakablickande medan ekologismen förutspår livets undergång, och så vidare. Fascismen säger att 'hej medmänniska, vi kan bygga ett underbart land – tillsammans – bara vi gör oss av med cancersvulsten som förstör', det vill säga judar, muslimer eller romer.

Om man har den inställningen – att enbart den ”moderna fascismen” erbjuder ”framtidstro och optimism” – då ser det verkligen mörkt ut. Och det vill HA kontra med ett blocköverskridande samarbete. Vilken ”framtidstro och optimism” tror han att det kan ge? Skulle en blocköverskridande allians, vars huvudmålsättning är att motarbeta SD, kunna generera den ”framtidstro och optimism” som de olika politiska partierna var för sig inte kan åstadkomma? Ytterst osannolikt! Nej det är i själva verket ett recept som öppnar vägen för högerextremism.

2: Debattera inte med SD

HA anser att man inte skall debattera med SD. Han menar att detta är liktydigt med att ”köpa fascismens [dvs i detta fall SD:s] problemformuleringar”, vilket kan vara riktigt i vissa fall, men inte alls behöver vara det. Det beror också i hög grad på *hur* man tar upp frågorna (och övriga omständigheter). I *DN debatt* 15/11 2012 går HA så långt att han skriver:

Att Tyskland accepterade Hitlers tanke om ”judefrågan” innebar inget bakslag för hans parti, tvärtom. Att ”judarna” diskuterades som samhällsproblem i stället för vad de egentligen var – en samhällsresurs – satte kursen mot katastrofen.

Således skulle inte katastrofen inträffat om man inte diskuterat ”judefrågan”. Nu är det ju så att den frågan överhuvudtaget inte diskuterades i Italien innan fascisterna tog makten, så det kan alltså inte stämma för den italienska fascismen. Och det stämmer inte heller för nazismen i Tyskland – det var helt andra faktorer som var avgörande (i synnerhet den djupa ekonomiska krisen som drabbade stora delar av befolkningen och det är inte ens säkert att den militanta anti-semitismen gynnade nazisterna – det fanns också många som stöttes bort av denna). Och huvudorsaken till Hitlers seger var splittringen inom arbetarrörelsen, den mellan socialdemokrater och kommunister, som slogs inbördes i stället för att gemensamt slå mot nazismen.

Men hela idén att man ska vägra diskutera de problem som SD och liknande drar fram är felaktig. Fördomar försvinner inte för att man inte tar upp dem till granskning, tvärtom. När t ex reaktionärer – *emotsagda* – drar alla muslimer över en kam och kritiserar dem som potentiella terrorister, ja då sprids dessa uppfattningar bland vanligt folk. Detta kanske inte spelar någon större roll på kort sikt, men därmed sprids misstroende, misstänksamhet, och fördomar bland stora grupper människor. Och om/när samhället hamnar i en svår kris så kan detta spela en ödesdigert roll. Tänk på hur snabbt fascismen/nazismen växte från att vara små marginella företeelser till att komma till makten (Italien 1919-1922, Tyskland 1929 – januari 1933).²⁷

Anledningen till att de växte så snabbt var givetvis en kombination av den djupa ekonomiska och politiska krisen, arbetarrörelsen oförmåga m m, men också att fascisterna kunde anknyta till en massa folkliga fördomar (mot judar m m). Och sådana bekämpas inte genom att sopa dem under mattan och vägra diskutera dem, utan med upplysning, fakta, kritik.

Vad bör man göra i stället?

Här är inte platsen för att lägga fram ett helt program för att motverka högerextremism, men några riktlinjer bör ändå slås fast.

²⁷ Det fascistiska partiet i Italien bildades 1919. Det tyska nazistpartiet fick 2,6 % av rösterna 1928 – sommaren 1932 hade det blivit största parti med 37 %.

För det första måste man förstå att det finns viktiga skillnader mellan partier typ Svenskarnas parti (riktiga fascister) och Sverigedemokraterna (högerpopulistiskt, främlingsfientligt). Skillnaderna mellan det sätt på vilket dessa två agerar kräver också olika bemötanden – mer om det nedan. Men de underliggande problemen är desamma, dvs om vi kan åtgärda dem, då minskar vi utrymmet för både partier av typen SD och riktiga fascister.

Men för HA existerar inte denna viktiga insikt. Tvärtom verkar han tro att en effektiv kamp mot SD i första hand handlar om en *ideologisk* strid, och att en mycket viktig detalj i detta sammanhang är att använda en adekvat *terminologi* (ordval), vilket enligt HA betyder att brännmärka SD som *fascistiskt*. Arnstad tror uppenbarligen att en fascism-stämpel avsevärt skulle underlätta arbetet på att marginalisera SD – fast det i själva verket förmodligen skulle leda till raka motsatsen, dvs bidra till att göra högerextremism à la SD – och i förlängningen fascism – rumsren i vanligt folks ögon.

Arnstads recept kan fungera bland vissa (förvirrade) intellektuella för vilka ideologi är något mycket viktigt och där epitetet fascism utlöser ryggradsreflexer, men knappast bland de stora massorna som söker efter lösningar på de problem som de upplever i vardagen och för vilka ideologiska etiketter spelar mycket liten roll. Att beteckna SD som fascistiskt kan t o m leda till att många anser att SD utsätts för smutskastning med resultatet att SD får sympatierna på sin sida.

Det som behövs för att effektivt bekämpa SD (och annan högerextremism) är att man har något positivt att komma med, något som kan engagera och inspirera stora grupper av människor. I teorin är det ganska enkelt att åstadkomma. Däremot inte i praktiken. Problemet är att det politiska etablissemanget inte är villigt att styra in på en sådan väg. När det gäller borgarna så kan vi inte heller förvänta oss det. Arbetarrörelsen borde ha intresse av en sådan inriktning, men dess ledning har tyvärr inte visat något intresse för något sådant och i själva verket bromsat alla initiativ från medlemmar och sympatisörer som pekat åt det hållet.

Det finns bara ett effektivt sätt att bekämpa rörelser som SD. Det handlar i grund och botten om att förankra och genomföra en politik som angriper de underliggande problem som skapar en gynnsam jordmån för högerextremism. Och detta gäller f ö inte bara partier som SD, utan även när man vill förhindra att riktiga fascister, sådana som Svenskarnas Parti, växer till sig. Fast då kan man också tvingas att ta till andra medel, inklusive fysiska konfrontationer när de med sina slagskämpar och huliganer går till aktion på gator och torg för att provocera och attackera invandrare och politiska motståndare (dock bör man även i sådana fall undvika att vara alltför aggressiv, utan främst agera i självförsvar).

Vad det främst handlar om är alltså att ta itu med de samhällsproblem som högerextremister rider på. Det gäller att formulera och vinna stöd för en politik som är inriktad på att radikalt minska arbetslösheten, förbättra skolan, åldringsvården och sjukvården, och som ser till att invandrarna kan integreras i det svenska samhället, tar krafttag för att bekämpa miljöförstörelsen osv – och som inte minst på olika sätt försöker bryta passiviteten och engagera människorna – ”massorna” – för att genomdriva sådana förändringar. Detta samtidigt som man givetvis avslöjar SD:s politiska demagogi och fördomar m m. Så kan man rycka åt sig initiativet och ingjuta den ”framtidstro och optimism” som AH efterlyser. Så kan man rycka undan mattan för SD & Co.

Vapenbröder: Gyllene gryning och Svenskarnas parti

Det är mycket viktigt att inse att inga väsentliga och bestående förändringar kan åstadkommas utan stöd och aktivitet från folkets flertal ("de arbetande massorna"). SD och dess idéer kan inte marginaliseras med nålstick från små radikala aktivistgrupper (typ AFA eller den övriga utomparlamentariska vänstern). Tvärtom försvårar en sådan inriktning möjligheten att vinna "vanligt folk", som (med all rätt) ser mötesstörningar och liknande som odemokratiskt, vilket gör det möjligt för SD att träda in i den martyroll som de så gärna vill spela.

Ännu värre är vissa minoritetsaktioner, typ det våld som "Revolutionära fronten" tillgripit – t o m mot borgliga politiker som inte är Sverigedemokrater. Sådana aktioner riskerar att isolera "vänstern", stöta bort "vanligt folk", stärka den statliga repressionen osv. Förlorare blir vänstern och vinnare blir Åkesson & Co.

En effektiv kamp mot SD kräver en "masslinje" och en sådan måste utgå från var massorna står idag, inte utifrån flummiga idéer om att man med "direkt aktion" ska kunna väcka eller – ännu värre – ersätta massornas egen aktivitet. En masslinje kräver tålamod och systematiskt politiskt arbete, men i motsats till minoritetsaktioner så kan den leda framåt.

Martin Fahlgren 21/11 2013

Texter om fascism och högerextremism på marxistarkivet (urval)

OBS att det finns fler texter nämnda i noterna.

Böcker

1. Marxister:

Daniel Guérin: [Fascism och storfinans](#) (1:a franska uppl.1936, flera upplagor sedan dess. Översatt till många språk. Under översättning till svenska)

Gunnar Gunnarson: [Fascism och klassherravälde](#) (1983)

Arthur Rosenthal: [Fascismen som massrörelse](#) (1934)

Leo Trotskij: [Kampen mot nazismen i Tyskland](#) (1930-1940)

2. Borgare:

Lauri Karvonen: [Fascismen i Europa](#)

Ernst Nolte: [De fascistiska rörelserna](#)

John Weiss: [Den fascistiska traditionen](#)

Artiklar

[Artikelsamling: Arnstad om fascismen igår och idag](#). Recensioner och debatt om Arnstads bok.

David Brolin: [Vägvisare till mörka källor – Ivar Hjertén och tvisterna om fascismen som samhällsfenomen](#) (från tidskriften Röda Rummet 2002)

Martin Fahlgren: [Borgerliga fascismteorier](#)

Martin Fahlgren: [Föredrag om högerextremism och fascism](#)

Martin Fahlgren: [Kominterns linje i Tyskland 1928-34](#)

Martin Fahlgren: [Sverigedemokraterna och den svenska vänstern](#)

Anders Hagström: [Om fascismen och nazismen i Italien, Tyskland, England och Norden.](#)

Manuel Kellner: [Att förstå fascismen för att bekämpa den](#)

Nicos Poulantzas: [Fascismen och arbetarklassen](#) (utdrag ur bok)

Dave Renton: [Fascismen, teori och praktik](#) (utdrag ur boken *Fascism – Theory and Practice*)

August Thalheimer: [Om fascismen](#) En ”klassisk” text (från 1928)

Torbjörn Tännsjö: [Vad är fascism?](#) (kritisk recension av Arnstads bok)

Om Gyllene gryning:

[Förbud mot Gyllene gryning - inte rätt väg](#) (2 artiklar)

Om Svenskarnas Parti:

[Nazister i Eskilstuna 1 maj 2012 - En dokumentation.](#)